

Historisk-psykologisk resa i intellektuellt sällskap

Karin Johannisson: **Nostalgia. En känslas historia**. 179 sidor. Bonnier essä, 2000. ISBN 91-0-057420-1.

Recensent: Anders Lundin, överläkare, rehabiliteringskliniken, Danderyds sjukhus, Stockholm.

II För 20 år sedan var jag under ett halvår militärläkare på numera nedlagda KA3 i Fårösund på Gotland. En dag sökte en ca 30-årig man, inne för repmånad. Han ville ha läkares sanktion att bli befriad från vidare tjänstgöring och återförd till hemmet på fastlandet. Orsak: Hemlängtan.

På fastlandet väntade hans några år yngre fästmo. De återstående veckorna syntes honom outhärdligt långa. Kvällen innan besöket på mottagningen hade han tagit en promenad nedåt Fårösundet. Där simmade en flock änder ... (suck), familjen. Han gick vidare till hamnen, där låg fiskebåtar från Oxelösund ... (suck), hemstaden. Nu stod han inte ut längre, han ville bli hemförlovad.

Soldaters hemlängtan ett huvudmotiv

Att säga att rekrytens besök gjorde mig överraskad vore ett understatement – perplex är mer träffande. Hade jag då läst Karin Johannissons senaste bok om Nostalgia hade jag möjligen varit bättre förberedd. I själva verket är soldaters hemlängtan ett av bokens huvudmotiv, och nostalgisjukdomen en av militärsjukvårdens genom århundraden vanligaste och mest fruktade far-soter.

Nostalgibegreppets historia

Karin Johannisson beskriver och analyserar nostalgibegreppets historia från dess tidigaste formulering i slutet av 1600-talet. Det är spännande att följa

nostalgins vacklande prestige under historiens gång. Under 1700-talet en respekterad känsla – med medicinsk status! – för män med en förfinad sensibilitet. Under 1800-talet en successivt alltmer degraderad och misstrodd känsla, ännu en tid nödortfikt skyddad i den medicinska vetenskapens respekterade fann, men efter ett stålbad i 1800-talets krigiska och känslodisciplinerade manlighetsideal och tilltagande associering med kvinnlig mjukhet och sentimentalitet till sist en oacceptabel lågstatuskänsla, placerad långt ned på den sociala rangskalan, utan egentlig legitimitet.

Nostalgia i modern tid

Längre fram diskuteras nostalgins förhållande till begreppet modernitet – hur nostalgin spelat ut sin roll i en tid som bejaktar hemlösheten; hur det sena 1800-talets alienation och spleen uppträder som arvtagare till den mer passionerade form av främlingskap som 100 år tidigare positivt benämndes nostalgi. Och hur 1900-talets urbana människa gör sig hemmastadd i förändringen och adlar anpassningen till den viktigaste mentala överlevnadsstrategin. Samt hur den alltmer ringaktade nostalgin tvingas under jorden för att återvända med ny medicinsk etikett, neurasteni – en symtombild snarlik nostalgins men modifierad av den nya tidens krav och förändrade sociala koder.

De flesta dagsaktuella kontroverser tycks ha paralleller till och kunna belysas i nostalgibegreppets skiftande historia: Empatiskt kontra normativt/moraliserande perspektiv på psykiskt lidande; behovet av legitimering som drivkraften bakom nostalgibegreppets medikalisering; teknikerna att skilja äkta från simulerad nostalgi; nostalgin som kroppsligt eller själsligt fenomen etc.

Till detta kommer nostalgins förändrighet och dess namnändringar, från nostalgi till soldathjärta, granatchock och krigsneuro över stridströtthet till posttraumatiskt stressyndrom, gång på gång modifierat efter tidsandans värderingar och nytillkomna tekniker för legitimering. Och, hade man velat tillägga, Persian Gulf-syndrome, nykomlingen bland de krigsrelaterade reaktiva tillstånden, med en hittills medicinskt oförklarad, ospecifik och multisymtomatisk symtombild; nostalgin iklädd en av vår tids populäraste förklåd-nader – somatisering.

Berikar den medicinska kulturdebatten

Professorn i idé- och lärdoms historia, Karin Johannisson, har flera gånger tidigare berikat den medicinska kulturdebatten med böcker som »Den mörka

kontinenten« och »Kroppens tunna skal« samt längre essäer i publikationer med medicinsk anknytning. Hennes produktion bygger på en stor beläsenhet och utgör ett lärt, spirituellt – och välskrivet! – bidrag till diskussionen om den medicinska professionens plats i samhället.

En gåva till svenska läkarkåren

Hennes styrka – vare sig hon skriver om äldre tiders galenskap, hypokondri, placebo eller nostalgi – är förmågan att sätta in läkarens arbete och tänkande i dess historiska och psykosociala kontext. Och att göra tydligt vilket avgörande inflytande denna kontext har på den medicinska praktiken. Skrivsättet är öppet, resonerande, undersökande och odogmatiskt. Läsaren bjuds in till en historisk-psykologisk resa med författaren som intellektuellt sällskap. Karin Johannisson är en gåva till den svenska läkarkåren!

Degraderad åkomma

Hur gick det då för den hemlängtande rekryten? Efter några månaders indoktrinering i militär kåranda reagerade doktorn ganska fyrkantigt. En senare förvärvat psykiatrisk kompetens hade dock knappast ändrat bedömningen. Reaktionen uppfattades som naturlig – om än stark! – och bekräftades. Men den bedömdes inte utgöra något giltigt skäl för hemförlovnin, åtminstone inte »av medicinska skäl«. Nostalgia återfanns ju inte längre i diagnosboken och hade därmed inte längre någon plats på den medicinska dagordningen. Soldaten kom helt enkelt för sent. •